

Петро СЕДИХ
аспірант

Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СЕПАРАТИЗМ В АЗЕРБАЙДЖАНІ ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА

Анотація: В тезах доповіді піднімається проблема передбачення кримінальної відповідальності за сепаратизм. Наголошується на тому, що встановлення відповідальності за посягання на територіальну цілісність країни є певній мірі широким розумінням цієї проблеми. Існує потреба конкретизації суспільно-небезпечного діяння, а саме сепаратизму, в кримінально-правових нормах. Дана позиція обґрунтовується на прикладі розвитку та вдосконалення кримінального законодавства Азербайджанської Республіки. При цьому, акцент робиться на історичній обумовленості таких змін.

Ключові слова: сепаратизм, кримінальний сепаратизм, кримінальна відповідальність, кримінальний закон

SEPARATISM IN AZERBAIJAN AND ITS CRIMINAL PROHIBITION

Abstract: The thesis of the report raises the problem of predicting criminal liability for separatism. It is emphasized that the establishment of responsibility for encroachment on the territorial integrity of the country is to some extent a broad understanding of this problem. There is a need to specify a socially dangerous act, namely separatism, in criminal law norms. This position is based on the example of the development and improvement of the criminal legislation of the Republic of Azerbaijan. At the same time, the emphasis is on the historical conditioning of such changes.

Keywords: separatism, criminal separatism, criminal liability, criminal law

Проблема сучасного сепаратизму в Азербайджанській Республіці (*далі – Азербайджан*) має доволі давні історичні корені. При цьому, це явище, яке викликане прагненням етнічних, субетнічних та національних груп, що живуть у межах визнаних і контрольованих Азербайджаном, до власної незалежності чи автономії. Найбільш відомі прояви сепаратизму в Азербайджані є вірменський, лезгінський та таліський сепаратизм.

Усі ці прояви своїм корінням йдуть до епохи радянських часів, коли в першій половині ХХ-го століття формувалась Азербайджанська Радянська Соціалістична Республіка (*далі – АзРСР*). В той час різні за своєю сутністю, етнічністю та національністю групи опинились у складі цього державного утворення. Весь період існування радянської держави завдяки певній національній, культурній, етнічній політиці вдавалось придушувати сепаратистські настрої вірменів, лезгінців та талішів в межах сучасного Азербайджану. Але децентралізаційні процеси в Радянському Союзі потягли за собою загострення міжнаціональних стосунків. Не залишився в цій національній круговерті осторонь і Азербайджан. В 90-ті роки ХХ-го століття почали загострюватись сепаратистські настрої у

Нагірному Карабаху (вірмени), вздовж річки Самур (лізгінці) та м. Ленкорані (талиши). Особливу проблему для територіальної цілісності Азербайджану створив вірменський сепаратизм у Нагірному Карабаху. Якщо в інших випадках, а саме з лізгінським і талиським сепаратизмом, питання було розв'язано з історично-політичної точки зору більш-менш швидко і фактично мирним шляхом, то у питанні Нагірного Карабаху проблема вірменського сепаратизму тривала до вересня 2023 року. 19-20 вересня 2023 року збройні сили Азербайджану провели військову операцію та за добу досягли повного контролю над регіоном. На даний час триває процес досягнення мирних домовленостей між Вірменією та Азербайджаном в питанні припинення військового протистояння.

Навіщо ми зробили такий історичний екскурс в питанні кримінального сепаратизму в Азербайджані. Справа полягає в тому, що ситуація в цій країні тим чи іншим чином схожа з проблемою України. По-перше, це тривалий час не вирішене національне питання в суспільстві, по-друге – зовнішній фактор впливу сусідньої країни, по-третє – мовне питання, по-четверте – зацікавленість місцевих еліт в самостійності регіонів, по-п'яте – розбалансованість регіональних економік та економічних можливостей центральної влади та держави в цілому тощо. До речі цей список можливо ще продовжувати. Але, в межах нашого невеличкого дослідження, ми хотіли б зупинитись на окремому питанні пов'язаному з правовим регулюванням цієї проблеми.

Справа полягає в тому, що і Азербайджан, і Україна є нащадками Радянського Союзу. Як результат цього – отримали в спадщину від нього певну правову систему. Звісно за роки незалежності в кожному суспільстві сформувались власні галузі права, які врахували національні, культурні, політичні та економічні особливості кожної країни, але знову всемогутнє «але». Враховуючи наявні ознаки сепаратизму в кожній країні ні одна з них не зробили спробу завчасно сформувати механізм кримінально-правового захисту від цього явища. Звісно в кримінальних законах обох держав існували, існують, і, ми в цьому переконані, будуть існувати кримінально-правові норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність. В Кримінальному Кодексі України (далі – КК України) це ст. 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України», а в Кримінальному Кодексі Азербайджанської Республіки (далі – КК Азербайджану) – ст. 280 КК Азербайджану «Збройне повстання». Ми не ставим собі на меті провести порівняльну кримінально-правову характеристику цих норм, але те що їх об'єднує так це посягання на територіальну цілісність. В ст. 110 КК України мова йде про умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України [1], а в ст. 280 КК Азербайджану – про організацію збройного повстання або активну участь у повстанні з метою насильницької зміни конституційного устрою Азербайджанської

Республіки або поділу територіальної цілісності Азербайджанської Республіки [2]. При цьому, як ми бачимо, в обох випадках мова йде про територіальну цілісність держав і про сепаратизм взагалі не згадується. Зрозуміло, що можливо цю проблему поставити на дискусію, але пряма вказівка в законі на певне суспільно-небезпечне діяння завжди виграє, з точки зору соціального сприйняття норми в суспільстві, у опосередкованого варіанту опису кримінально-протиправної поведінки. І це якраз і є спадщина Радянського Союзу – в соціалістичному суспільстві ні якого сепаратизму не могло бути. Це явище, тобто «сепаратизм», є породженням проблем буржуазно-капіталістичного середовища. Посягати на територіальну цілісність радянської держави можуть тільки «класово чужі елементи» і ні якого тобі «сепаратизму». Така була ідеологія та політика права того часу.

Щодо проблеми вірменського сепаратизму в Азербайджані, то після закінчення збройного протистояння в Карабасі та взяття регіону під контроль азербайджанською стороною, в суспільстві розгорнулася політична дискусія з приводу передбачення кримінальної відповідальності за сепаратистські дії в країні. Найбільш яскраво ситуацію охарактеризував відомий азербайджанський політолог Алі Оруджев в публікації Інтернет-громадсько-політичній газеті «Мусават». Він наголосив на тому, що Азербайджан – багатоетнічна та багатоконфесійна держава. Десятки етнічних груп та релігійних меншин у країні живуть на основі взаємної поваги та довіри. Незважаючи на це, Азербайджан протягом багатьох років страждав від вірменського етнічного сепаратизму. За його словами, 20 відсотків їхніх земель було окуповано і налічувалося один мільйон біженців. Карабахська проблема вирішена, хоча вірмени масово добровільно пішли звідти, це не означає, що їх врятують раз і назавжди від загрози сепаратизму.

Тому Азербайджан зобов'язаний запобігти сепаратизму та розколу, які можуть підірвати основи держави. Дійсно, Кримінальний кодекс передбачає покарання за дії та діяння, спрямовані проти органів державної влади. Однак жодних покарань за використання пропагандистських інструментів, символів та інших атрибутів не передбачено.

У правовій системі світу та в міжнародній практиці широко використовується пропаганда, яка пропагує сепаратизм, етнічну перевагу, заборону символів та атрибутів, юридичну відповідальність за подібні дії. Тому, на думку експерта, назріла необхідність визначення юридичної відповідальності та застосування санкцій за демонстрацію, розповсюдження, підготовку, придбання та транспортування символів та атрибутів, спрямованих на розділ територіальної цілісності Азербайджанської Республіки, запропонованих Міллі Меджлісу [3].

Як результат такої дискусії законодавчий орган Азербайджану – Міллі Меджліс – доповнив КК Азербайджану ст. 281-1 «Демонстрація, поширення, виготовлення, придбання,

зберігання, перевезення або носіння атрибутів або символів, спрямованих на фрагментацію територіальної цілісності Азербайджанської Республіки» [2], яку запропонував Президент Азербайджану Ільхам Гейдар-огли Алієв. Відповідно до даної кримінально-правової норми встановлюється кримінальна відповідальність за виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або транспортування атрибутів чи символів, спрямованих на роздроблення територіальної цілісності Азербайджанської Республіки, або з метою їх демонстрації чи розповсюдження.

Звісно, дане формулювання кримінально-правової норми не наголошує безпосередньо на такому явищі, як сепаратизм. Але це вже не просто посягання на територіальну цілісність, це вже чітке передбачення такої суспільно-небезпечної дії як фрагментація (роздроблення) територіальної цілісності. На нашу думку, це перший крок виведення «кримінального сепаратизму» з тіні, яку створила для нього інша термінологічна конструкція – «посягання на територіальну цілісність».

Вважаємо те, що конкретизація та чітке визначення суспільно-небезпечного діяння створює об'єктивні умови більш ефективного застосування кримінального законодавства. В питанні «кримінального сепаратизму» це має суттєве значення. Справа полягає в тому, що протидіяти такому негативному явищу як сепаратизм звісно можливо цілою низкою заходів протидії, але серед них, на нашу думку, вагоме місце повинні займати заходи кримінально-правового характеру. Досвід Азербайджану, в цьому питанні, дуже важливий для розвитку кримінально-правової заборони сепаратизму в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.11.2024).
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi: Məcəllə Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 30 dekabr tarixli 787-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir. URL: https://e-qanun.az/framework/46947#_Toc89058529 (дата звернення: 02.11.2024).
3. Separatizmə daha bir cəza – ərazi bütövlüyümüzə qarşı simvollara görə cinayət məsuliyyəti: Musavat: Onlayn ictimai-siyasi qəzet. URL: https://musavat.com/news/news/bakida-yeni-deleduz-peyda-olub-masinlari-goturub-metalloma-verir_1119267.html (дата звернення: 02.11.2024).